

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 24 maja 2016 r.

Adam Bodnar

II.511.219.2016.KLS

Pan
Zbigniew Ziobro
Minister Sprawiedliwości
Prokurator Generalny

W moim zainteresowaniu pozostaje problematyka wywołana uchwałą składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z 26 czerwca 2014 r. (sygn. I KZP 14/14). W uchwale tej Sąd Najwyższy stwierdził, że: „<<Potrzeba>> wznowienia postępowania, o której mowa w art. 540 § 3 k.p.k., może dotyczyć nie tylko postępowania w sprawie, do której odnosi się rozstrzygnięcie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka o naruszeniu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, ale także do innych postępowań karnych, w których zaistniało naruszenie postanowień Konwencji tożsame w układzie okoliczności faktycznoprawnych do stwierdzonego w orzeczeniu tego Trybunału wydanym przeciwko Polsce”. Uchwała została podjęta na wniosek Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego.

W uzasadnieniu uchwały Sąd Najwyższy zarysował dwa możliwe stanowiska. Pierwsze opowiada się za wąską dopuszczalnością wznowienia postępowania karnego, wskazując, że jest to możliwe tylko w odniesieniu do oskarżonego, w którego sprawie zapadło orzeczenie ETPC. Do wyrażenia takiego poglądu skłaniać może sama wykładnia językowa art. 540 § 3 k.p.k., bowiem w przepisie tym jest mowa o „wznowieniu na korzyść oskarżonego”, a z jego dalszej części jednoznacznie wynika, iż rozstrzygnięcie organu międzynarodowego powinno dotyczyć właśnie osoby, o której mowa w pierwszej części zdania, to jest oskarżonego. Podkreśla się, że instytucja wznowienia postępowania ma wyjątkowy charakter i w związku z tym może być stosowana jedynie nadzwyczajnie, a jej przesłanki nie powinny być interpretowane rozszerzająco.

Drugie stanowisko wskazuje na możliwość szerszego zakreszenia podstaw wznowienia, gdyż nakazuje uwzględnić rozstrzygnięcia Trybunału podjęte w innych sprawach przeciwko Polsce, jeżeli tylko sytuacja faktyczna i prawna oskarżonego jest wręcz identyczna z sytuacją skarżącego w innej sprawie, który uzyskał korzystne dla siebie orzeczenie ETPC. Zdaniem Sądu Najwyższego „potrzebą”, o której mowa w art. 540 § 3 k.p.k., może okazać się konieczność wznowienia postępowania w celu zapobiegnięcia wydaniu przeciwko Polsce kolejnego wyroku stwierdzającego naruszenie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Jednak wówczas to naruszenie, na które wskazuje wnioskodawca, musi być identyczne z zakwestionowanym w rozstrzygnięciu ETPC, co powoduje, że właściwie pewne jest, że w razie wniesienia przez tego oskarżonego skargi do Trybunału uzyskałby on – z tych samych względów, jakie przedstawiono w orzeczeniu, na które się powołuje – korzystne dla siebie rozstrzygnięcie, stwierdzające naruszenie przez Polskę Konwencji.

Jak zauważa dalej Sąd Najwyższy, przytoczona in extenso treść podstawy wznowienia z art. 540 § 3 k.p.k. pozwala na stwierdzenie, że posłużenie się przez ustawodawcę sformułowaniem odnoszącym się do oskarżonego nie może być jednak poczytane jako argument za zawężeniem dopuszczalności wznowienia postępowania karnego. Trzeba bowiem podkreślić, że wznowienie postępowania następuje na wniosek, instytucja ta należy zaś do nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Dlatego też zawarty w art. 540 § 3 k.p.k. zwrot „postępowanie wznawia się na korzyść oskarżonego” wskazuje wyłącznie kierunek wznowienia, który stanowi element wyznaczający granice orzekania sądu wznowieniowego. Z tego też względu zwrot ten nie ogranicza zakresu podmiotowego spraw, w których wznowienie może nastąpić. Za takim wnioskiem przemawia też analiza całej treści art. 540 § 3 k.p.k. Zauważyć należy, że w dalszej części tego przepisu, a więc tam, gdzie wskazano rozstrzygnięcie organu międzynarodowego, ustawodawca nie odwołał się już w jakikolwiek sposób do oskarżonego czy jego sprawy, która miałaby być przedmiotem rozstrzygnięcia przez taki organ. Pozwala to twierdzić, że od strony językowej ustawodawca nie zawęził podstawy wznowienia tylko do oskarżonego, w którego sprawie rozstrzygnięcie wydał ETPC.

Sąd Najwyższy podkreśla, że w art. 540 § 3 k.p.k. nie wskazano też konkretnie, o jakiego rodzaju organ międzynarodowy chodzi. Ma to być jedynie organ międzynarodowy

działający na mocy umowy międzynarodowej ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską. Z tego punktu widzenia wykładnia językowa art. 540 § 3 k.p.k. nie może być przeprowadzona tylko przez pryzmat jednego rodzaju organu i jednego rodzaju jego rozstrzygnięć, czy nawet sposobu inicjowania postępowania przed takim organem. Należy bowiem uwzględnić obecną, jak i ewentualnie przyszłą złożoność tych organów, których rozstrzygnięcia mogą dać podstawę do wznowienia postępowania karnego. Z tego też powodu ustawodawca pozostawił szeroką możliwość wznowienia postępowania karnego, zastrzegając jednocześnie, że jest to dopuszczalne w związku z „potrzebą” wynikającą z orzeczenia takiego organu. Ta „potrzeba” natomiast będzie musiała być każdorazowo relatywizowana do konkretnego organu, zakresu jego kompetencji i związanego z nim przedmiotu rozstrzygnięcia oraz skutków prawnych jego rozstrzygnięcia.

Zagadnienie „potrzeby” wznowienia postępowania wynikającej z rozstrzygnięcia organu międzynarodowego nie może być jednak postrzegane tylko i wyłącznie jako służące zapewnieniu poszanowania wyroków Trybunału przez państwa – strony umowy międzynarodowej, niejako w wymiarze formalnym, ale także jako mechanizm gwarantujący urzeczywistnienie leżących u podstaw tego rozstrzygnięcia regulacji materialnoprawnych, kształtujących prawa i obowiązki różnych podmiotów. Chodzi bowiem o realizację tkwiących u podstaw orzeczenia Trybunału gwarancji dla praw i wolności człowieka.

Zdanie odrębne do uchwały złożył sędzia W. Kozielowicz. Jego zdaniem, rozstrzygnięcie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka stwierdzające naruszenie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, wydane w postępowaniu przeciwko Polsce stanowić może podstawę wznowienia postępowania w trybie art. 540 § 3 k.p.k. jedynie w sprawie, do której to rozstrzygnięcie bezpośrednio się odnosi. Jak zauważył, instytucja wznowienia postępowania, unormowana w Rozdziale 56 Kodeksu postępowania karnego, zaliczana jest do nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Umożliwia bowiem wzruszenie prawomocnego wyroku, któremu przysługuje przymiot prawidłowości zarówno w zakresie ustaleń co do faktu, jak i co do zastosowanych przepisów prawa. Naruszenie tego domniemania może nastąpić jedynie w sytuacjach wyjątkowych. Z istoty tej instytucji wynika więc nakaz rygorystycznej interpretacji prawnych podstaw jej zastosowania.

W glosie do uchwały (A. Górski, F. Goła i M. Toruński, *Artykuł 540 § 3 k.p.k. – konkretna czy abstrakcyjna podstawa wznowienia postępowania karnego. Glosa do uchwały składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z 26.06.2014 r. (I KZP 14/14)*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2016 r., nr 1) zwrócono uwagę na jeszcze inny problem, który może skłaniać do krytyki uchwały Sądu Najwyższego. Uznanie art. 540 § 3 k.p.k. za abstrakcyjną podstawę wznowienia prowadzi do sytuacji, w której oskarżony w procesie karnym, wobec którego postępowanie zakończyło się prawomocnym wyrokiem, dowiedziawszy się o wyroku ETPC, stwierdzającym naruszenie praw konwencyjnych w podobnej do jego własnej sprawie, może złożyć wniosek o wznowienie postępowania, pomimo że w jego sprawie Trybunał strasburski się nie wypowiedział. Jeżeli od prawomocnego wyroku wobec takiego oskarżonego upłynął okres dłuższy niż 6 miesięcy, to nie będzie on mógł złożyć skargi do ETPC (art. 35 ust. 1 Konwencji). Jeżeli jednak termin ten nie upłynął, to nie wydaje się, aby istniała przeszkoda do złożenia jednocześnie skargi do ETPC i wniosku o wznowienie postępowania do polskiego sądu. W takiej sytuacji możliwe jest, że polski sąd wznowi postępowanie, traktując wcześniejszy wyrok Trybunału w Strasburgu w podobnej sprawie jako abstrakcyjną podstawę wznowienia i w „nowym” orzeczeniu, będącym następstwem tego wznowienia, zostanie wzięte pod uwagę rozstrzygnięcie ETPC co do naruszeń praw lub wolności konwencyjnych. Rozstrzygnięcie co do wznowienia oraz orzeczenie wydane po przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania mogą zostać wydane zanim ETPC zakończy swoje własne postępowanie w sprawie tego oskarżonego. Niemożliwe jest wykluczenie sytuacji, w której postępowanie przed ETPC zakończy się niekorzystnie dla oskarżonego – Trybunał orzeknie, że skazanie nie naruszyło jego praw ani wolności konwencyjnych. Dojdzie wtedy do paradoksalnej sytuacji, w której oskarżony, którego skazanie nie naruszyło, zdaniem ETPC, praw ani wolności konwencyjnych, został uniewinniony w postępowaniu wznowionym na podstawie tego, że wcześniej ETPC uznał za naruszające EKPC skazanie w sprawie podobnej (które to podobieństwo stwierdził polski sąd). Wskazane niebezpieczeństwo jest szczególnie duże z uwagi na niekonsekwencję i różnorodność orzecznictwa strasburskiego, występującą w niektórych obszarach jej funkcjonowania.

W tym stanie rzeczy, w celu uniknięcia negatywnych konsekwencji wskazanych w przywołanej glosie, zasadne wydaje się rozważenie wprowadzenia takich zmian do Kodeksu

postępowania karnego, które pozwalałyby sądowi rozpatrującemu wniosek o wznowienie złożony na podstawie art. 540 § 3 k.p.k. na zweryfikowanie faktu skierowania przez skazanego skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Możliwe wydaje się także takie rozwiązanie, które przewidywałoby możliwość złożenia wniosku o wznowienie na podstawie art. 540 § 3 k.p.k. dopiero po upływie terminu na złożenie skargi do ETPC. Jak się wydaje, w przypadku, gdyby sąd rozpatrujący wniosek o wznowienie na podstawie art. 540 § 3 k.p.k. dowiedział się o złożeniu przez skazanego skargi do ETPC, powinien mieć możliwość zawieszenia postępowania do czasu rozstrzygnięcia skargi.

Mając na względzie powyższe, zwracam się z prośbą o informację czy Ministerstwo Sprawiedliwości rozważa doprecyzowanie art. 540 § 3 k.p.k. w przedstawionym zakresie, a także o poinformowanie mnie o podjętych działaniach.

Podpis na oryginale